

himmət, devlet güneşi" gibi mücerret kavramları ifade için de kullanılır. XV. yüzyılın ünlü divan şairi Ahmed Paşa, devrin padişahı Fâtiḥ Sultan Mehmed için yazdığı yetmiş beyitlik Güneş Kasidesi'nde "güneş" kelimesini mısra sonlarında redif olarak kullanmış ve kelimenin çağrıştırdığı bütün mazmunları ortaya koymuştur.

Divan edebiyatı kadar olmamakla birlikte halk edebiyatında da güneşin geniş bir kullanım alanı vardır. Özellikle sevgili "gönül güneşi" olarak adlandırılır ve türkülerle mânilerde önemli bir yer tutar. Güneşin hikâye ve masallarda kö-tüllükleri, karanlıkta işlenen suçları engellediği için halk inançları açısından âdetâ kutsallık kazandığı görülür. Birçok yerde ayla birlikte zikredilen güneş atasözleri ve deyimlerde de fazlaca kullanılmıştır (mimaride ve güzel sanatlarda güneş için bk. ŞEMSE).

BİBLİYOGRAFYA :

Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1943, s. 205; Mehmed Çavuşoğlu, *Necâti Bey Divanı'nın Tahlilî*, İstanbul 1971, s. 247-252; a.m.f., "Kaside", *TDL*, LI/415-417 (1986), s. 27-39; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 437-447; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanı Tahlilî*, Ankara 1987, s. 442-445; a.m.f., *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı'nda Kozmik Unsurlar* (yüksek lisans tezi, 1981), Hacettepe Üniversitesi, s. 60-104; a.m.f., "Âha Dair", *TK*, XXV/292 (1987), s. 499-504; Sabahattin Küçük, "Divan Şiirinde Güneş Üzerine Bir Deneme", *Mehmet Kaplan İçin*, Ankara 1988, s. 149-176; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 375-377; Ahmet Atilla Şentürk, *Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, İstanbul 1994; Ahmet Caferoğlu, "Türk Onomastisinde Ay ve Güneş Unsurları", *TDED*, XIII (1964), s. 19-28; Semra Kapsal, "Güneş", *TDEA*, III, 407-409.

CEMAL KURNAZ

GÜNEŞ

Beşir Fuad'ın
(ö. 1887)

çıkardığı ilmi- edebî dergi.

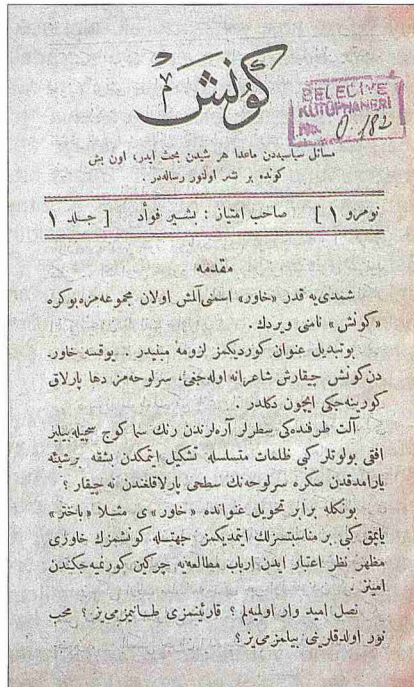
Felsefe ve metafiziğe karşı olan, İslâmiyet'e ilmi teşvik edici hükümlerinden dolayı saygılı görünen, edebiyatı ise sadece gerçekleri dile getirdiği ve fenne hizmet ettiği takdirde kabul eden pozitivist Beşir Fuad, yazı ailesine dahil olduğu *Hâver*'in dört sayı çıkıp kapanmasından (Mayıs 1884) sonra düşüncelerine daha yakın bir dergi çıkarma teşebbüsüne girer. Böylece *Güneş*, imtiyaz sahibi olarak Beşir Fuad'ın adıyla 1884 Ağustosunda yayın hayatına girer. Bu-

rada *Hâver*'deki yazı kadrosundan sadece Mahmud Hâmid imzası eksilmiştir. Fâtiḥ derslâmlarından olan Nevrekoplu Mahmud Hâmid hocanın *Hâver*'de kelâm ilmine dair makaleleri çıkmıştır. Böylece Beşir Fuad, yeni dergisinde kelâm ilmi gibi pozitivist görüşe en uzak bir konuyu dışarıda bırakmış olmaktadır.

Düzenli şekilde on beş günde bir kırk sekiz sayfa olarak yayımlanan derginin "Güneş" başlığı altında, devrin diğer dergilerinin çoğunda olduğu gibi "mesâil-i siyâsiyyeden başka her şeyden bahsedildiği" ifade edilmişse de muhtevâsının ağırlığını fennî konular, kısmen de edebî yazılar teşkil etmiştir. İlk sayıda yer alan mukaddimeye göre dergi, Osmanlı gençlerini çağın ilimlerinden haberdar etme maksadıyla çıkarılmaktadır. Bütün sayıların kapağında, karanlık bir yeryüzü üzerinde gezegen ve yıldızlarıyla kâinat ve en üstte bulutları sıyırarak parlak bir güneş resmi sayfanın tamamını süslemektedir. Böylece derginin cehalet karanlığı arasından doğan hakikat güneşi gibi olduğu anlatılmak istenmiştir.

Güneş'in edebiyata ayrılan sayfalarında Menemenlizâde Mehmed Tâhir'le Şemseddin Sâmî'nin birer hikâyesi dışında sadece şiirler bulunmaktadı. Bun-

Beşir Fuad'ın yayımladığı *Güneş* mecmuasının 1. sayısının ilk sayfası

ların çoğu, Tanzimat ile Edebiyat-ı Cedîde arasındaki ara nesil edebiyatının özelliklerini taşıyan yeni tarz şiirler ve gazellerdir. Dönemin örnekleri arasında, öteden beri tenkitçilerin dikkatini çekmiş olan Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezar Âlemi", Abdülhak Hâmid'in (Tarhan) "Zamâne-i Âb" adlı şiirleriyle Muallim Nâci'nin, "Bir hakikat kalmasın âlemde Al-lâhım nihan" mısraını ihtiva eden gazeli de ilk defa *Güneş* sayfalarında yayımlanmıştır. Derginin hemen her sayısında imzası bulunan Muallim Nâci'nin "İrşad" adını taşıyan gazeliindeki, "Hasmınız bir kuvve-i fikriyyedir fikr isterim / Ey zafer-cûyan hayâl-i tîğ u cevşenden geçin" mısraları, bir süre sonra hayal-hakikat, şiir-fen tartışmalarını açacak olan Beşir Fuad'ın Nâci üzerindeki tesirini düşündürür. Bunlardan başka dergide şiirleri bulunanlar arasında Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Mahmud Celâleddin Paşa ve Şeyh Vasfî isimleri de zikredilebilir.

Derginin ilim ve fen sayfalarında Şemseddin Sâmî'nin medeniyet, Mustafa Azmi'nin ilm-i servet (ekonomi), Besim Ömer'in (Akalin) sağlık konularında sürekli yazıları yer almıştır. Hüseyin Avni'nin Bernardin de Saint Pierre ve Spinoza hakkındaki oldukça geniş monografileri derginin politikası açısından dikkate değer yazılardır.

Edebiyatta hayalin ve hissîliğin aleyhinde olan, gerçek bir edebî eser için insan bedeninin iyi tanınıp mânasız ve mübalağalı ifadelerden kaçınılması gerektiğine inanan Beşir Fuad'ın tezi, fizik ve kimya ilimlerindeki mekanizmanın aynıının hayat ilminde de bulunduğu, dolayısıyla hayatın da maddenin bir görünüşü olduğu şeklindedir. Hayatın bu şekilde mekanik telakkisi, onun bağlı olduğu Büchner materyalizminin prensiplerinden biridir. Beşir Fuad, daha sonra bu konuyla ilgili olarak yazacağı *Beşer* adlı kitabının esasını oluşturan, Jean Massé'den çevirdiği fizyolojinin hazım bahsini ihtiva eden bölümlerini sade ve didaktik bir üslûpla *Güneş*'te tefrika etmiştir. Beşir Fuad'ın dergideki diğer iki yazısı, Katolikler'in birer mucize olarak inandıkları iki hadisenin (Salette ve Lourdes) aslında papazların şarlatanlıklarından başka bir şey olmadığını ispat için kaleme alınmıştır.

Beşir Fuad'ın hayatı boyunca yakın arkadaşları olan Mehmed Nâdir'in dergide yine tefrika halinde yayımladığı "Mebâ-

his-i Fenn-i Mihanikıyye" de aynı materyalist doktrinin bir başka konusunu teşkil etmektedir. Yazar eserinin son yazısında, fennin bu gerçekleri dururken hayalperest şiirlere rağbet etmenin, hat-ta böyle şiirlerde geçen meleklerin te-bessümü, şeytanların cirit oynaması gi-bi evham ve hayalâtle meşgul olmanın mânasını anlayamadığını söyler.

Mukaddimede "şive-i ifâdece" sadeli-ği tercih ettiklerini belirten yazı heyeti dergideki yazıların çoğunda bu prensi-be uymuştur. Sahibinin uğradığı malî sak-ıntılara satışının düşük olması da ek-lenince 1885 yılı başlarında on ikinci sa-yıda derginin yayımına son verilmiştir. *Güneş*, XIX. yüzyılda pozitivist ve ma-teryalist düşünceyi didaktik ve popüler seviyede telkin etmeye çalışan ilk yayın-lardandır.

Derginin tam koleksiyonları İstanbul Üniversitesi, Âtîf Efendi ve Bursa İl Halk kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Ata-türk Kitaplığı'nda mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Beşir Fuad — Fazlı Necib, *Mektûbât*, İstanbul 1305, s. 83, 87, 114; Orhan Okay, *İlk Türk Po-zitivist ve Natüralist Beşir Fuad*, İstanbul 1969, s. 50-53; a.mlf., "Beşir Fuad", *DİA*, VI, 5; "Gü-neş", *TDEA*, III, 409.

M. ORHAN OKAY

GÜNEŞ

Orhan Seyfi Orhon'un
(ö. 1972)

çıkardığı sanat-edebiyat dergisi.

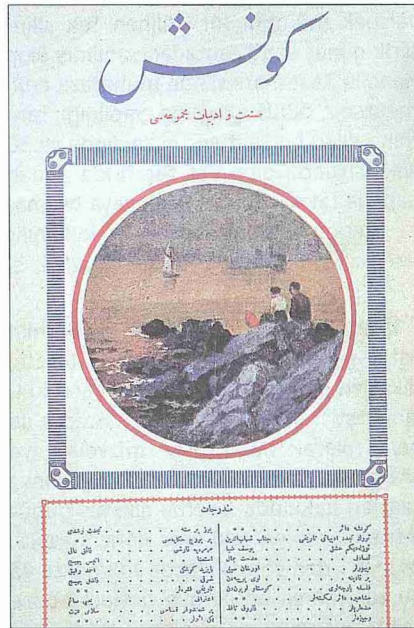
Cumhuriyet'in ilk yıllarında *Akbaba* ve *Papağan* gibi mizah, *Resimli Dün-ya* gibi çocuk dergileri çıkaran Orhan Seyfi Orhon 1 Ocak 1927'de *Güneş*'i ya-yımlamaya başlamıştır. On beş günde bir büyük boyda ve bol resimli olarak çı-kan *Güneş* bu görünüşüyle bir ölçüde devrin magazin dergilerine benzer. Di-van şairlerinin ünlü beyit ve mısraları-nı resimleyen Münif Fehim ve Râtib Tâ-hir'in fantezi desenleri dışında dergide-ki şair ve yazarların fotoğrafları ve İstan-bul manzaraları dergi sayfalarını süsler.

Bütün sayılarında mesul müdür ola-rak görünen Orhan Seyfi'nin ilk sayıya yazdığı imzasız takdim yazısı "*Güneş*'e Dair"de, eski veya yeni hiçbir edebî mek-tebe bağlı olmadıkları, sanat ve edebi-yat hayatındaki durgunluğu gidermek için her nesilden, hatta birbirine zıt da olsa her çeşit fikir sahibine sayfalarını açacakları belirtilmiştir. Derginin yazı

kadrosu da bu niyeti doğrulamaktadır. Edebiyât-ı Cedîde, Fecr-i Âti ve Millî Ede-biyat dönemleriyle bunların dışında kal-mış pek çok imza dergide yer almıştır. Şiirleriyle Ekrem Reşid (Rey), Faik Âli (Ozansoy), Celâl Sâhir (Erozan), Sâlih Ze-ki (Aktay), Şükûfe Nihal (Başar), Abdul-lah Cevdet, Emin Recep, Midhat Cemal (Kuntay), Enis Behiç (Koryürek), Orhan Sey-fi, Yusuf Ziya (Ortaç), Nâzım Hikmet (Ran), Sabri Esat (Siyavuşgil), Suud Kemâleddin (Yetkin); hikâyeleriyle Cemil Süleyman (Alyanakoğlu); deneme ve edebî yazıları-yla Ahmed Hâşim, Cenab Şahabeddin, Sadri Edhem (Ertem), Reşat Nuri (Gün-tekin), Kâmrân Şerif, Ali Cânib (Yöntem), Halil Nimetullah (Öztürk); hâtıra yazıla-ryla Celâl Esat (Arseven), Ercümend Ek-rem (Talu), Mehmed Rauf *Güneş*'in ya-zar kadrosunu teşkil etmişlerdir.

Derginin edebî muhtevası, o yıllardaki diğer dergilerin hamâsi-siyası havasıyla pek paralellik göstermez. Özellikle "Gü-neş" imzasıyla yayımlanan baş yazıların hemen tamamı edebiyatla ilgilidir ve bunlarda zaman zaman sanat değeri ta-şımayan heyecan edebiyatını hoş gör-medikleri de ifade edilmiştir. *Güneş*, yayın hayatı boyunca genel olarak bir sanat ve edebiyat dergisi olma vasfını korumuştur.

Orhan Seyfi Orhon'un yayımladığı *Güneş* mecmuasının ilk sayısının kapağı

Bütün koleksiyonda 100'den fazla şiir, bir o kadar edebî makale ve tenkitle on iki hikâye çıkmıştır. Ölümle dolayısı-yla 3. sayı Süleyman Nazif'e, 11. sayı Ah-med Hikmet'e (Müftüoğlu) tahsis edilmiş, 16. sayı da "Adalar" özel sayısı olarak çıkmıştır. *Türk Teceddüd Edebiyatı Ta-rihi* (İstanbul 1924) münasebetiyle Cenab Şahabeddin'le İsmail Habip (Sevük) ara-sında dört büyük makale ile süren bir tartışma da (sy. 1, 4, 6, 8) dergide yayım-lanan önemli yazılardandır.

Güneş, takip ettiği çizgi itibarıyla Mil-lî Edebiyat akımı içinde yer alır. Şiirlerin çoğu hece vezniyledir, kullanılan dil de hemen hemen aynı doğrultudadır. Halil Nimetullah'ın felsefî denemelerinde çağ-daşlık, akılcılık ve inkılaplarla ilgili fazla aşırı olmayan bir yaklaşım dikkati çe-ker. Dergide Nâzım Hikmet'in "Kitâb-ı Mukaddes" adıyla yayımlanan şiiri, se-mavî kitaplara karşı şiddetli ve olumsuz tavrıyla türünün tek örneği olarak kal-mıştır.

Ancak dokuz ay çıkabilen ve 1 Ekim 1927 tarihli 17. sayısı son bulan *Gü-neş*'in koleksiyonu İstanbul'da başta Beyazıt Devlet, İstanbul Belediyesi Ata-türk ve Hakkı Tarık Us kütüphaneleri ol-mak üzere çeşitli kütüphanelerde mev-cuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Duman, *Katalog*, s. 125-126; "Güneş", *TA*, XVIII, 192; Meral Dağlı, "Güneş", *TDEA*, III, 409.

M. ORHAN OKAY

GÜNEŞ KURSU

Plastik ve yarı plastik sanatlarda güneşi sembolize eden ışıklı veya ışısız disk
(bk. ŞEMSE).

GÜNEŞ SAATI

Bir kadran ile bunun üzerine dikili bir milden oluşan ve gölge hareketi sayesinde vakti tayine yarayan basit bir alet.

Mekanik saatlerin henüz bulunmadığı veya yaygınlık kazanmadığı devirlerde günün vakitlerini belirlemede kullanılan güneş saati, genellikle taş veya madenden yapılan bir levha üzerine kazınmış göstergelerle gölge veren bir milden ibaret basit bir cihazdır. Bilinen ilk örnek eski Mısırlılar'a kadar ulaşmakta ve III. Touthmosis (m.ö. 1504-1450) zamanında yapılan bu saat halen Berlin